

ANALIZA RYNKU TURYSTYCZNEGO MAROKA

Lesław Matuszek

ORT 2 / DZIENNE

Nr albumu 32655

SPIS TREŚCI:

OD AUTORA:	4
ROZDZIAŁ I INFORMACJE OGÓLNE.	5
1. Położenie Geograficzne	5
2. Podział administracyjny	6
3. Flora.	8
4. Fauna.....	9
5. Historia	11
6. Kultura i Sztuka.....	13
7. Ustrój Polityczny.....	14
8. Gospodarka.	15
9. Struktura ludności.	16
10. Warunki Rozwoju Turystyki.	18
a. Regiony Turystyczne.	18
b. Transport.	20
c. Baza noclegowa.	21
d. Aktywny Wypoczynek.	22
e. Kuchnia.	23
ROZDZIAŁ II RYNEK RECEPCJI TURYSTYCZNEJ MAROKA	25
1. Aktywność Turystyczna Świata.	25
2. Północna Afryka na tle rynku recepcji turystycznej całego kontynentu.	25
3. Maroko na tle regionu Afryki Północnej. Przyjazdy do Maroka ogółem i wg kraju pochodzenia turysty w 2007 roku	26

4.	Najczęściej odwiedzane regiony Maroka.	27
5.	Cele podróży do Maroka.	28
6.	Dochody Maroka z turystyki przyjazdowej.	29
7.	Kadry w turystyce w 2006 roku.	30
ROZDZIAŁ III TURYSTYKA WYJAZDOWA MIESZKAŃCÓW MAROKA.		31
8.	Turystyka Krajowa mieszkańców Maroka.	31
9.	Turystyka zagraniczna mieszkańców Maroka.	32
ROZDZIAŁ IV ZNACZENIE RYNKU TURYSTYCZNEGO MAROKA DLA POLSKI		33
10.	Przyjazdy Marokańczyków do Polski w 2007 roku	33
11.	Przyjazdy do Polski wg podstawowych celów pobytu.	33
12.	Organizacja podróży do Polski.	34
13.	Długość pobytu w Polsce.	35
BIBLIOGRAFIA		36
SPIS RYSUNKÓW		37
SPIS TABEL		38
INFORMACJA:		39

OD AUTORA:

Niniejsza publikacja przybliżyć ma czytelnikowi rynek turystyczny Maroka. Nie jest to kompleksowy, wyczerpujący opis wszystkich aspektów dotyczących ruchu turystycznego w tym północno-afrykańskim kraju, lecz próba subiektywnej syntezy ogólnodostępnych, a i przez autora wyselekcjonowanych, informacji o kraju. Autor będąc nie teoretykiem turystyki, a uważając się za praktyka raczej, Maroko odwiedził, poznał i postanowił się z innymi podzielić spostrzeżeniami.

Turystyka, jako zespół zjawisk interdyscyplinarny i niezwykle złożony, opisana kompleksowo być nie może – nawet jeśli za cel uznamy opisać ów zespół ograniczając się do jednego, wybranego kraju, to zawsze będziemy opisywać przeszłość, i zawsze w sposób niekompletny i subiektywny. Taki już urok tej dziedziny, że zmienia się ona nieustannie, a obserwowana z różnych perspektyw prowadzić może do różnych, często sprzecznych z sobą, wniosków.

Dane statystyczne, wykorzystane w pracy, pochodzą z różnych źródeł i okresów czasu a całość ułożona jest według logicznego porządku, zorientowanego na rozróżnienie rynków recepcji i emisji turystycznej. Dla pełniejszego obrazu sytuacji na rynku turystycznym Maroka, Autor starał się każdą tabelę czy wykres opisać, konstruując podsumowanie w formie kilku prostych wniosków.

Całość właściwej analizy poprzedzona została wstępem, który stanowi opis kraju, jego burzliwej historii i elementów kultury. Opis ten uzupełniony został o podstawowe dane encyklopedyczne na temat powierzchni, ustroju, ludności etc. Na dalszą część składa się opis czynników warunkujących rozwój turystyki na terenie Maroka, takich jak największe atrakcje turystyczne (o różnej genezie), szeroko pojęta infrastruktura czy walory kulturowe.

ROZDZIAŁ I

Informacje ogólne.

1. Położenie Geograficzne

Maroko leży w północno - zachodniej części Afryki. Zajmuje powierzchnię 446 550 km² (w tym 250 km² – powierzchni wód terytorialnych). Całkowita długość granic Maroka to 3852,9 km, z czego granica lądowa to 2017,9 km (z Algериą 1,559 km, z Saharą Zachodnią 443 km, z Hiszpanią - Ceuta i Melilla 15,9 km). Wybrzeże liczy sobie 1835 km długości.

Rysunek 1. Maroko - mapa¹

Przez środek kraju przebiega pasmo gór - Atlasu Wysokiego z najwyższym szczytem Jabal Toubkal (4165 m.n.p.m). Równoległe do Atlasu Wysokiego, nieco na północ, ciągnie się pasmo Atlasu Średniego z kulminacją na Jabal Bu Nasr (3340 m). Góry Antyatlas rozciągają się nieco na południe, również równoległe, do Atlasu Wysokiego. Najwyższy szczyt Antyatlasu to Imkut (2531 m). Wzdłuż wybrzeża Morza Śródziemnego wznoszą się niższe góry Ar-Riff, gdzie najwyższy szczyt to Jabal Tidighin (2456 m)

Na północ od Atlasu Średniego rozciąga się Meseta Marokańska – rozległa wyżyna, której wysokość waha się pomiędzy od 200 m do 1500 m. W południowej i południowo-wschodniej części kraju występują kamieniste i piaszczyste pustynie będące bramą do właściwej Sahary. Nad Oceanem Atlantyckim i w dolnym biegu rzeki Wadi Muluja

¹ <http://mapy.google.pl/>

odnajdziemy niewielkie niziny aluwialne (Gharb, Dakkala, Sus).

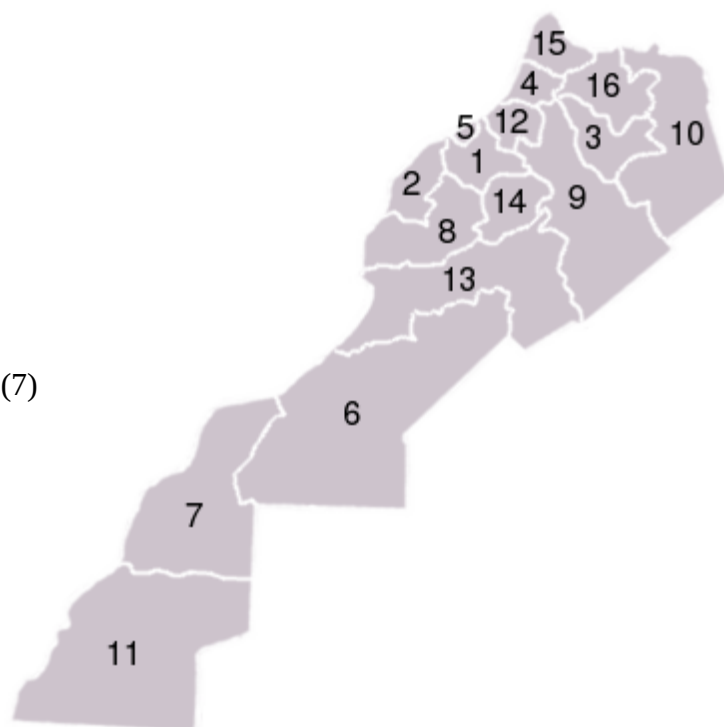
Rzeki występują głównie w północnej i zachodniej części kraju (Wadi Umm ar-Rabija, Wadi Muluja). Charakteryzują się zmiennym stanem wód i są wyciskiwane do nawadniania i do celów energetycznych. Na południu i wschodzie występują jedynie nieliczne rzeki okresowe (najdłuższa Wadi Dara), które płyną wąwozami po czym giną w piaskach Sahary.

2. Podział administracyjny²

Maroko podzielone jest administracyjnie na 16 regionów. Obecny podział obowiązuje od 1997 roku.

Regiony zaznaczone kolorem czerwonym obejmują obszar spornego terytorium Sahary Zachodniej. Władze Maroka uważają te tereny za integralną część swojego państwa, jednak dążący do niepodległości front POLISARIO, kontrolujący część terytorium Sahary Zachodniej, nie uznaje zwierzchnictwa Maroka.

- Asz-Szawija-Wardigha (1)
- Dukkala-Abda (2)
- Fez-Bulman (3)
- Al-Gharb-Szararda-Bani Ahsin (4)
- Wielka Casablanca (5)
- Kulimin-Asmara (6)
- Al-Ujun-Budźdur-Sakija al-Hamra (7)
- Marrakesz-Tansift-Al-Hauz (8)
- Meknes-Tafilalt (9)
- Region Wschodni (10)
- **Wadi az-Zahab-Al-Kuwira (11)**
- Rabat-Sala-Zammur-Zair (12)
- Sus-Masa-Dara (13)
- Tadila-Azilal (14)
- Tangier-Tetuan (15)
- Taza-Husajma-Taunat (16)

Rysunek 2. Podział Administracyjny Maroka

² http://pl.wikipedia.org/wiki/Podzia%C5%82_administracyjny_Maroka (odczyt: 28.04.2009)

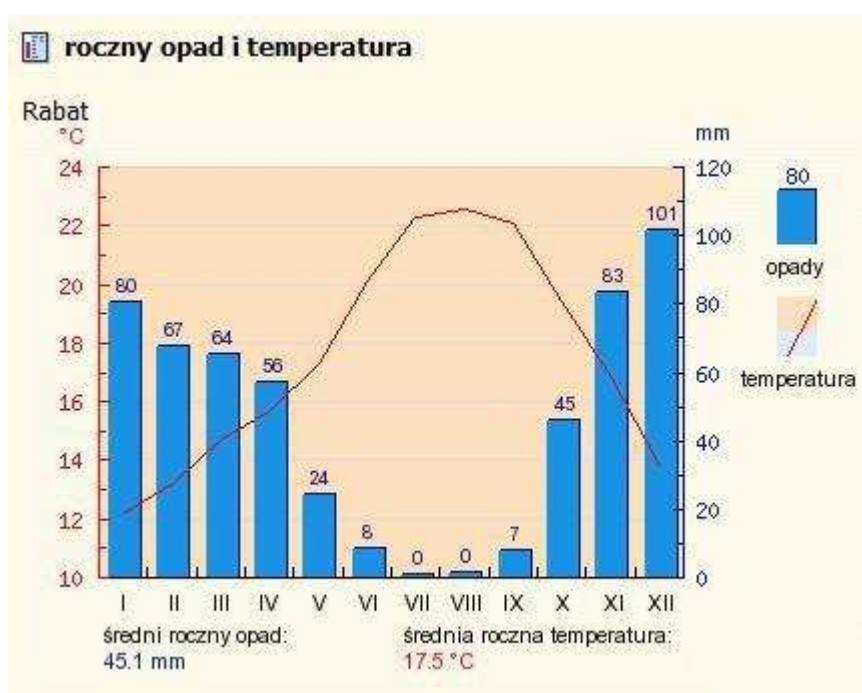
1.1 Klimat

Z powodu znacznej rozciągłości południkowej w Maroku występują zasadniczo 3 odmiany klimatu. Wszystkie są odmianami klimatu Podzwrotnikowego. Na wybrzeżach panuje odmiana morska, natomiast w głębi kraju sucha i skrajnie sucha (w górach klimat górski, niestrefowy). Średnia temperatura w styczniu to 10–12°C, w lipcu/sierpniu natomiast między 35, a 44°C (w najgorętszych latach nawet do 54°C)

Średnia roczna suma opadów w Atlasie Średnim dochodzi do 1000 mm, w południowej i południowo-wschodniej części kraju poniżej 200 mm. W górach Atlasu zimą występują opady śniegu. W masywie Jabal Tubkal (4165m.n.p.m) śnieg występuje od początku października do końca maja.

Na wybrzeżu atlantyckim występują często mgły co związane jest z wpływem chłodnego Prądu Kanaryjskiego.

Na wiosnę między kwietniem i czerwcem powiewa gorący, porywisty, pustylny wiatr niosący pył i piasek. Zwiększa on temperaturę i obniża wilgotność. Nazywany jest różnie: chamsin, sirocco, chergui.

Rysunek 3. Klimatogram - Rabat.

3. Flora.³

Maroko można z grubsza podzielić na trzy strefy ekologiczne:

- **regiony nadmorskie** (wybrzeże atlantyckie i wybrzeże Morza Śródziemnego)
- **regiony górskie** (trzy pasma Atlasu: Wysoki, Średni i AntyAtlas)
- **regiony pustynne.**

W ich obrębie wyróżniono ponad 40 różnych ekosystemów, w których występuje około 4 tys. gatunków roślin.

W wilgotnych pasach nadmorskich rosną lasy eukaliptusowe i oliwne. Na wybrzeżu, pomiędzy miastami Kenitra, Rabat i Meknes, rosną lasy Mamory. Tworzą je przede wszystkim dęby korkowe, a także sosny, akacje i plantacje eukaliptusa oraz, rzadziej występujące, dzikie grusze Mamora.

Najniższe pasmo górskie w Maroku to góry Rif, w których panuje duża wilgotność – poziom opadów wynosi 1000 mm rocznie. Na ich obszarze rosną dzikie oliwki, dęby skalne, cedry i różne odmiany sosen.

Atlas Średni bywa nazywany marokańską Szwajcarią. Wioski z drewnianymi chatami wykończonymi ostrymi dachami chowają się w lasach, pośród cedrów, jałowców, dębów, drzew iglastych i jesionów.

Atlas Wysoki to najbardziej zróżnicowane środowisko ze wszystkich łańcuchów górskich Maroka. Tworzą go skaliste szczyty i ogromne płaskowyże, a także głębokie wąwozy i doliny o stromych zboczach, do których można dotrzeć jedynie pieszo. Na północnych stokach rosną lasy cedrowe, dęby skalne, tuje i sosny Aleppo, a w wyższych partiach – wonne jałowce. Te coraz rzadsze krzewy pojawiają się również na południowych zboczach Wysokiego Atlasu, w lasach czerwonego cedru.

Na południu, na tej samej wysokości geograficznej co Wyspy Kanaryjskie, leży **AntyAtlas**, chroniący równinę Sus przed suchymi wiatrami wiejącymi od pustyni. Wielkie, stare lasy cedrowe, charakterystyczne dla tego pasma, dają schronienie wielu gatunkom zwierząt. Wiele osób przyjeżdża do Maroka wiosną, kiedy rozkwitają kwiaty. Na zboczach Atlasu

³ <http://przewodnik.onet.pl/1177,1604,341866,notka.html> (odczyt: 28.04.2009)

rosną brązowe irysy oraz ożanki czosnkowe (przetacznik); w lasach cedrowych – kaliny, dzwonki, a późną wiosną także żółte janowce. Wiosna (a w szczególności kwiecień i maj) to doskonała pora na obserwowanie motyli.

W Antyatlasie i u stóp Atlasu Wysokiego (a także pomiędzy Agadirem i As-Sawirą) rosną lasy tworzące mniejsze i rzadsze plantacje **drzew żelaznych** – argani.

Na południe od Atlasu ciągnie się gorący jałowy step, a krajobraz całkowicie się zmienia. Lasy ustępują miejsca porośniętym trawą równinom, na których z rzadka pojawiają się jałowce, akacje i kępy bylicy.

Niegościnny, pustynny rejon na południu kraju składa się z wielu różnorodnych środowisk; należą do nich **ergi** (piaszczyste wydmy, np. Erg Chabbi), **hammada** - ogromny żwirowaty płaskowyż rozciągający się do granicy Mauretanii, oraz **równiny** porośnięte wiechliną (rodzaj trawy).

4. Fauna⁴

W wodach Morza Śródziemnego żyją m.in. tuńczyki, mieczniki i cefale, chociaż nadmierne połowy przyczyniają się do uszczuplenia ich liczby. W okolicach Cieśniny Gibraltarskiej można spotkać morświny i delfiny.

Wybrzeże atlantyckie to niskie urwiska z piaskowca, poprzerywane plażami z drobnym piaskiem. Do występujących tutaj ryb należą: morskie leszcze, nitkopławy i węgorze morskie, a także delfiny. Na brzegu można obserwować obfitość morskich zwierząt, m.in. różne rodzaje jeżowców, skałoczepe i małe ośmiornice. Zwierzęta te, wraz ze skorupiakami nanoszonymi na płytkie wody podczas odpływu, przyciągają ptactwo morskie, w tym kormorany, mewy srebrzyste, kamuszniki i rybitwy czubate. Wybrzeże słynie z różnorodnych odmian anemonów i licznych gatunków małży.

Pomiędzy Agadirem a Tiznitem, leży żyzny pas łądów tworzący lagunę Qued Massa – słynny Park Narodowy Sus-Massa, uważany za największe w kraju skupisko ptaków. Najniższe pasmo górskie w Maroku to góry Rif. Licznie występują tu lisy, małpy i dziki. Atlas Średni bywa nazywany marokańską Szwajcarią. Można tu spotkać jaszczurki, m.in. odmianę o zielonych i błękitnych oczach, algierskie jaszczurki piaszkowe albo odmiany

⁴ <http://przewodnik.onet.pl/1177,1604,341865,notka.html> (odczyt: 27.04.2009)

berberyjskie. Azru jest idealnym miejscem do obserwacji małych berberyjskich. Do zwierząt zamieszkujących Atlas Wysoki należą górskie gazy, najczęściej przebywające na wysokościach przekraczających 2000 m, a z ptaków – dzierlatki i szczybiotliwki kruki z czerwonym dziobem. Wyższe pasma górskie są królestwem takich drapieżników, jak orłosepy, orły złote (słyszane z dużej rozpiętości skrzydeł) oraz orły włochate. Do ssaków żyjących w Atlasie Wysokim należą owce berberyjskie oraz bardzo rzadko spotykane lamparty marokańskie.

W Antyatlasy można tu spotkać makaki, zagrożone wyginięciem lamparty, prowadzące nocne życie żenety zwyczajne, a także tchórze, kuny leśne (tumaki) i domowe (kamionki), lisy, rysie, a z ptaków: krzyżodzioby czerwone, mysikróliki zniczki, różne gatunki dzięciołów i pelzacy oraz orły bieliki afrykańskie.

W Antyatlasy i u stóp Atlasu Wysokiego do powszechnie występujących zwierząt należą wiewiórki berberyjskie (żywiące się orzechami arganowymi), pleszki Mussiera i rzadko spotykane śpiewające jastrzębie gołębiarze.

Surowy i niegościnnie na pozór region stepowy na południe od Atlasu zamieszkuje wiele gatunków zwierząt, w tym szakale złociste, lisy pustynne, gazy Dorcas i małe gryzonie. Żyją tu tysiące gatunków owadów oraz pająki i jaszczurki, w tym warany i gekony marokańskie. Można również spotkać dropy Hubara – niemal doszczętnie wytrzebione przez myśliwych w innych częściach świata i we wschodnim Maroku.

Niegościnnie, pustynny rejon na południu kraju jest domem dla wielu zwierząt aktywnych nocą lub w niskich temperaturach poranka czy zmierzchu. Ergi zamieszkują m.in. fenki (często chwytane w sidła), żenety, skunksy berberyjskie, cywety afrykańskie (koty pustynne), skoczki i szczury pustynne. Na hammadzie można zobaczyć przedstawicieli kilku gatunków gadów, w tym żmije nosorogie i węże Montpellier, a także mnóstwo skorpionów i owadów. Bardzo często udaje się napotkać jaszczurki o kolczastym ogonie. Spośród ssaków występują tu jeżozwierze, hieny pasiaste i jelenie – gazy Edmiego i o wiele rzadziej spotykane antylopy Addaksa. Na równinach żyją drapieżne sępy kasztanowate.

5. Historia⁵

Północne tereny dzisiejszego Maroka w starożytności zamieszkiwały koczownicze, berberyjskie plemiona Maurów, które ok. IV w. p.n.e. utworzyły królestwo Mauretanii. W 43 n.e. ziemie Maurów podbili Rzymianie, w 429 zaś Wandalowie. W VI-VII w. tereny te przeszły pod panowanie Bizancjum. W VII-VIII w., po zajęciu Afryki Północnej przez Arabów, ziemie dzisiejszego Maroka zostały włączone do kalifatu Omajjadów, miejscowa ludność uległa islamizacji i przejęła język arabski.

Za panowania Idrysydów (788-828) ziemie marokańskie zostały na pewien okres zjednoczone. Wewnętrzne walki dynastyczne rozbiły wkrótce jedność państwa. Kolejno władający przedstawiciele Almorawidów i Almohadów, w okresie między XI a XIII w., przyłączyli do Maroka hiszpańską Andaluzję oraz Tunezję, Algierię i Trypolitanię. Klęska w bitwie z wojskami chrześcijańskimi pod Las Navas de Tolosa (1212) rozpoczęła proces upadku potęgi średniowiecznego Maroka. W XV w. Maroko utraciło Ceutę i Tanger oraz szereg innych obszarów przybrzeżnych. Ponowny rozkwit państwa miał miejsce za panowania dynastii Saadytów, którzy w bitwie pod Kasr el-Kebir pokonali Portugalczyków i opanowali Sudan Zachodni. W 1666 władzę przejęła dynastia Alawitów. Sułtan Mulaj Ismail rozpoczął wojnę z Hiszpanią, normując jednocześnie kontakty z Francją.

W związku z zajęciem Algierii przez Francję wybuchł zbrojny konflikt francusko-marokański (1844) zakończony klęską Maroka. W latach 1859-1860 Maroko toczyło kolejną przegraną wojnę z Hiszpanią. W jej wyniku kraj musiał zrzec się Melilli i Ceuty oraz zmuszony był zapłacić wysoką kontrybucję. W 1904 Francja i Hiszpania zawarły wzajemny układ dotyczący podziału stref wpływów w Maroku.

Roszczenia wobec terytoriów marokańskich wysuwały także Niemcy, które w 1905 wysłały do Tangeru okręty wojenne. Rywalizacja na tle interesów kolonialnych doprowadziła do konfliktu zbrojnego między Francją a Niemcami, zakończonego konferencją pokojową w Fezie. W wyniku podpisanego w 1912 porozumienia Francja objęła patronat nad Marokiem, port morski w Tangerze przekształcono w strefę międzynarodową.

⁵ <http://portalwiedzy.onet.pl/73986,,,maroko,haslo.html> (odczyt: 25.04.2009)

W początkach XX w. nasilał się w Maroku ruch antykolonialny. W wyniku zbrojnego powstania Rifenów, utworzono republikę Rif, zlikwidowaną w 1926 przez połączone siły francusko-hiszpańskie. W 1. poł. XX w. powstało szereg organizacji politycznych wysuwających hasła niepodległościowe, m.in.: Marokański Blok Narodowego Działania, Ruch Ludowy, Partia Reform Narodowych.

Podczas II wojny światowej obszar Maroka znajdował się pod kontrolą francuskiego rządu Vichy, Tanger zaś opanowali Hiszpanie. W 1942 kraj zajęły siły amerykańsko-brytyjskie. Po wojnie tendencje niepodległościowe nasiliły się. Masowe strajki i demonstracje powodowały represje ze strony władz francuskich, które w 1953 zdeponowały sułtana Mohammeda V, popierającego ruchy autonomiczne. Nowym sułtanem został Mahammed ben Arafa. W Maroku wybuchła fala terroru, bojkotowano francuskie towary. Francuzi odpowiedzieli represjami. Doszło do zamieszek i walk z legią cudzoziemską, co wymusiło ustępstwa ze strony Francji w 1955. Profrancuski sułtan abdykował, z Madagaskaru powrócił wygnany Mohammed V, który powołał nowy rząd złożony z działaczy niepodległościowych. Ostatecznie w 1956 Maroko uzyskało niepodległość.

W 1956 zniesiono międzynarodowy status Tangeru. Hiszpania zatrzymała pod swymi rządami Ceutę, Melillę oraz prowincję Ifni. W 1957 w miejsce sułtanatu proklamowano królestwo. W 1961 królem Maroka został Hassan II. W 1962 ogłoszono pierwszą konstytucję, w 1963 odbyły się pierwsze wybory parlamentarne. Wyrazem prowadzonej przez Maroko polityki zachowania neutralności była likwidacja w 1961 wszystkich baz wojennych funkcjonujących na obszarze kraju. W 1972 król zrzekł się większości swych uprawnień na rzecz parlamentu i rządu.

Pod koniec lat 70. zakończono spory terytorialne z Algierią i Mauretanią, w rezultacie których Maroko uzyskało większą część Sahary Zachodniej. W wyniku referendum z 1992 król Hasan II uzyskał poparcie dla prowadzonej przez siebie umiarkowanej polityki prodemokratycznej, jednocześnie odłożono na dwa lata zaplanowane na 1993 wybory parlamentarne. Roszcząca sobie pretensje do niepodległości Sahara Zachodnia stała się ważnym problemem wewnętrznym kraju. Od 1991 stacjonuje tam kontyngent pokojowy ONZ nadzorujący rozejm i zachowanie zasad autonomii. 31 III 1998 król powołał nowy rząd w 37. rocznicę wstąpienia na tron. Premierem został socjalista Abderrahman Jusuf. 23 VII 1999 zmarł Hassan II. Nowym królem został jego syn Sidi Mohamed, który przyjął

imię Mohameda VI. W wyborach 2002 silną pozycję zachowali fundamentaliści muzułmańscy, wzrost popularności tej opcji politycznej był odpowiedzią na proamerykańską orientację władcy, której nie popiera marokańska opinia publiczna. W tym samym czasie Maroko popadło w spór terytorialny z Hiszpanią, którego przedmiotem była śródziemnomorska wyspa Perejil. Na jej zajęcie przez sześciu żołnierzy marokańskich Hiszpania zareagowała wysłaniem własnego oddziału, którego zadaniem miało być odbicie wyspy. Spór zażegnano przy udziale dyplomacji amerykańskiej. 2004 podpisano ze Stanami Zjednoczonymi porozumienie o wolnym handlu.

6. Kultura i Sztuka⁶

Najstarsze zabytki Maroka to malowidła i ryty skalne są znalezione w górach AntyAtlasu. Niestety nie wiemy dokładnie z jakiego okresu pochodzą. Z czasów starożytnych natomiast odkryto liczne znaleziska ceramiki fenickiej oraz ruiny wielu miast rzymskich, takich jak Volubilis, Lixus czy Sala Colonia, obecny Rabat. Odnajdziemy tam z liczne mozaiki i rzeźby, których przepych i misternie zdobione szczegóły zapierają dech w piersiach. Od VII w. pojawiają się wpływy sztuki islamu (głównie Fez, Marrakesz, Rabat, Tanger, Taza i Meknes). Związane jest to z podbiciem terenów dzisiejszego Maroka przez Arabów i włączeniem ich do kalifatu Omajjadów.

Najbardziej spektakularne relikty przeszłości, znane z licznych produkcji hollywoodzkich, takich jak *Gladiator*, to kasby, monumentalne budowle z połączenia gliny i słomy. Ze względu na nietrwały charakter budulca wymagały odnawiania co 30 – 40 lat. Stąd też, nie wiadomo jak je datować.

Interesująca architektura obronna, meczety i madrasy o bogatej dekoracji powstają w XII – XIX wieku charakterystyczne dla nich stiuki i okładziny z płytek ceramicznych robią wrażenie. W miastach odnajdziemy słynne budowle pałacowe otoczone ogrodami (arcydzieła tzw. stylu mauretańskiego), często odnowione i udostępnione turystom (np. Pałac El-Bahir, Marakesz).

Po dziś dzień Marokańczycy kultywują tradycję rzemiosła artystycznego, którego wysoki poziom imponuje. Powszechnie dostępne, jednak dość drogie są wyroby ze skóry, dywany, narzuty i zasłony, ceramika, biżuteria.

XIX i XX wiek to doba wpływów europejskich w sztuce, których pozostałości można obserwować głównie w miastach portowych.

⁶ Opracowanie własne.

W okresie klasycystycznym literatura Maroka należała do wspólnego dziedzictwa literatury arabskiej. Od XIV wieku jest znana ludowa twórczość marokańskich Berberów, przede wszystkim w formie bajek zwierzęcych i eposów. Współczesna twórczość literacka w Maroku powstaje w językach arabskim i francuskim, a jej początki sięgają I poł. XX w. Najwybitniejszymi przedstawicielami prozy arabskojęzycznej są: A. al-Fasi, T. Ben Dżallun i M. Zafzaf, prozy francuskojęzycznej, powstającej gł. we Francji: D. Chraïbi, M. Ahabbi, H. Sefriouri. W poezji rozwinął się nurt tradycyjny i romantyczny. W II połowie XX wieku pojawili się twórcy tzw. nowej fali głównie przedstawiciele poezji w języku francuskim.

Inwazje innych narodów i wpływy różnych kultur sprawiły, że w Maroku istnieje kilka tradycji muzycznych. Na ulicach miast i wsi usłyszymy niespotykaną nigdzie indziej mieszankę muzyki arabskiej, berberyjskiej i andaluzyjskiej z małą szczyptą algierskiego rai.

7. Ustrój Polityczny⁷

Maroko to Dziedziczna Monarchia Konstytucyjna, Premier powoływany jest przez króla, a dwuizbowy Parlament wybierany jest w wyborach.

Obecnie Królem jest Mohammed VI (od 1999 roku), a Premierem Abbas EL FASSI (od 2007 roku)

Wysoka izba - Izba doradców:

270 miejsc, gdzie 2/3 członków wybierane jest w pośrednich wyborach przez władze lokalne, organizacje zawodowe na okres 9 lat, a 1/3 członków jest wybierana co 3 lata. Następne wybory planowane są na 2009 rok.

Niższa Izba – Izba Reprezentantów:

325 miejsc, z czego 295 członków wybieranych z kilkumandatowych okręgów, a 30 z krajowych wykazów kobiet – wybory mają charakter popularny, a członków wybiera się co 5 lat. Następne wybory odbędą się w 2012 roku.

⁷ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mo.html> (odczyt: 29.04.2009)

8. Gospodarka.⁸

Ekonomiczna stabilność połączona ze stosunkowo powolnym wzrostem gospodarczym, to najbardziej charakterystyczne cechy marokańskiej gospodarki w XXI wieku.

Rząd wciąż szuka nowych rozwiązań, wdraża kolejne reformy by zmniejszyć udział rolnictwa, które jest mocno zależne od poziomu opadów, w tworzeniu PKB. Głównymi produktami rolnymi, wytwarzanymi w Maroku, są: jęczmień, pszenica, owoce cytrusowe, wino, warzywa i oliwki.

Najmocniejszym i najstabilniejszym punktem gospodarki kraju jest przemysł wydobywczy, zlokalizowany koło w pobliżu miasta Khouribga.

2/3 światowego wydobycia fosforytów przypada na ten region. Przemysł wydobywczy zatrudnia ok. 2% ludności, a uczestniczy w tworzeniu ok. 30 % PKB.

Inne gałęzie przemysłu to: przetwórstwo żywności, przemysł tekstylny i budowlany, wytwórnie wyrobów skórzanych.

Reformy przygotowywane i wdrażane przez rząd mają na celu zmniejszenie poziomu bezrobocia i pomagają w ewolucji typu gospodarki kraju, z opartego na rolnictwie i przemyśle, w model nowoczesny - z większym udziałem usług.

Dochód Narodowy Brutto: 90,47miliardów \$ (2008)

Dochód Narodowy Brutto na 1 mieszkańca: \$ 4000 (2008)

Dochód Narodowy Brutto (ułożenie według sektorów):

- rolnictwo: 14,7 %
- przemysł: 38,9 %
- usługi: 46,5 % (2008)

Struktura zatrudnienia:

- rolnictwo 44,6 %
- przemysł 19,8 %
- usługi 35,5 %

Stopa bezrobocia 10% (2008)

⁸ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mo.html> (odczyt: 29.04.2009)

Inflacja: 4,6 % (2008)

Eksport:

Odzież i tkaniny, komponenty elektryczne, chemikalia nieorganiczne, tranzystory, minerały, ropa, nawozóy (w tym fosforany), produkty ropopochodne, owoce cytrusowe, warzywa, ryby.

Partnerzy eksportowi:

Hiszpania 21,2%, Francja 19%, Włochy 4,9%, Wielkiej Brytanii 4,6%, Indie 4,2% (2007)

Import:

ropa naftowa, materiały włókiennicze, sprzęt telekomunikacyjny, pszenica, gaz i energia elektryczna, tranzystory, tworzywa sztuczne.

Partnerzy importowi:

Francja 16,1%, Hiszpania 13,6%, Chiny 7,3%, Włochy 6,7%, Arabia Saudyjska 6,4%, Niemcy 5,9%, USA 4,5%, Holandia o 4,1% (2007)

9. Struktura ludności.⁹

Liczba mieszkańców: 34 859 364 (2009)

Struktura wiekowa:

- **0-14 lat:** 30%
- **15-64 lat:** 64,7%
- **65 lat i więcej:** 5,2% (2009)

Mediana wieku:

- **ogółem:** 25 lat
- **mężczyzn:** 24,5 lat
- **kobiet:** 25,6 lat (2008)

Średnia długość życia:

- **ogółem:** 71,8 lat
- **mężczyźni:** 69,42 lat

⁹ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mo.html> (odczyt 1.05.2009)

- **kobiety:** 74,30 lat(2009)

Poziom urbanizacji: 56% (2008)

Ogólny Stosunek Płci: 0,99 mężczyzn (-y) / kobiet (2009 est)

Maroko to trzeci pod względem liczby ludności kraj arabski w Afryce. Większość Marokańczyków to Berberowie, Arabowie lub mieszanka tych dwóch grup. Maroko jest zamieszkane przez Berberów od co najmniej 5000 lat. Arabowie podbili terytorium Maroka w VII i XI w. Część ludności jest identyfikowana jako Haratin i Gnaoua, czarne lub bardzo mieszane rasy Marokańczyków. Marokańska mniejszość żydowska na przestrzeni lat zmalała znacząco i liczy teraz ok. 7000 osób.

Większość z 100.000 obcokrajowców to Francuzi lub Hiszpanie, głównie pracownicy międzynarodowych korporacji lub potomkowie kolonizatorów.

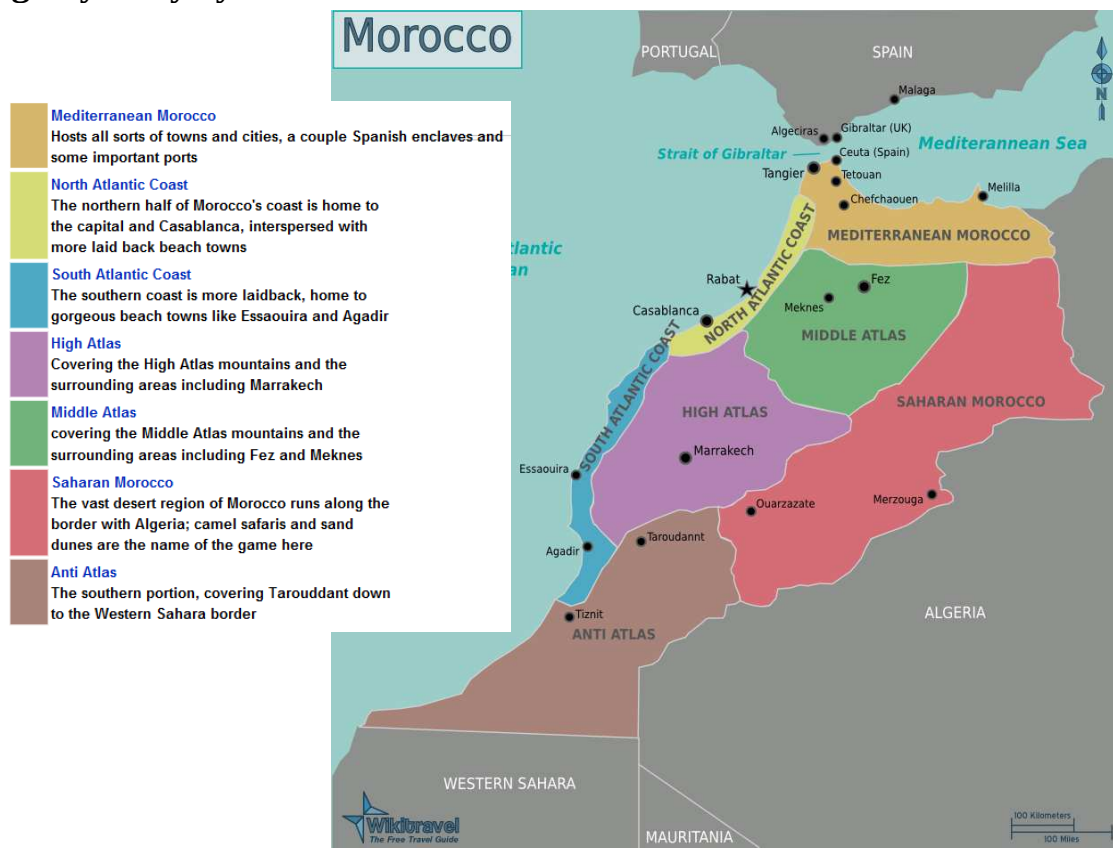
Najnowsze badania nie wykazują żadnych znaczących różnic genetycznych pomiędzy ludźmi arabskojęzycznymi, a nie władającymi tym językiem mieszkańcami Maroka.

Podkreśla się przy tym fakt, że arabizacja polegała przede wszystkim na powolnej zmianie kultury z wpływem kolejnych wieków.

Zgodnie z „European Journal of Human Genetics”, Marokańczykom bliżej do Iberyjczyków niż do mieszkańców subsaharyjskiej Afryki (Bantu).

10. Warunki Rozwoju Turystyki.¹⁰

a. Regiony Turystyczne.¹¹

Rysunek 4. Regiony Turystyczne Maroka

Zasadniczo Maroko podzielone zostało na 7 regionów turystycznych. Regiony Wysokiego Atlasu, Średniego Atlasu i AntyAtlasu to regiony górskie, Śródziemnomorskie Maroko, Północne i Południowe wybrzeże Atlantyku to regiony nadmorskie, a Sahara to region Pustynny. Niezwykłym jest to, że w Ciągu niespełna tygodnia możemy poopalać się i zażyć kąpieli morskiej w Agadirze; odpocząć na tarasie w Marakeszu, sącząc herbatę miętową i oglądając zachód słońca nad Atlasem Wysokim; wspinać się w górach gawędząc po drodze z Berberami, poczym w śniegu po pas, w rakach i z czekaniem w dłoni stanąć na najwyższym szczycie Afryki północnej; oraz spędzić noc na pustyni w towarzystwie wielbłądów i gościnnych Touaregów częstujących wyborną kawą.

¹⁰ Opracowanie własne.

¹¹ Opracowanie własne na podstawie: <http://www.morocco-trekking.com/morocco.htm>

Najważniejszym regionem turystycznym Maroka jest **Region Atlasu Wysokiego** z położony centralnie względem innych regionów, stanowiąc tym samym doskonałą bazę wypadową w inne rejony kraju. Chętnie odwiedzany jest region **Południowego Wybrzeża Atlantyckiego** ze względu na piękne plaże i dobrze rozwiniętą infrastrukturę turystyczną. Dużą popularnością cieszy się południowa część **regionu Sahary**, będąca bramą do prawdziwej Pustyni.

Wybrzeże północnoatlantyckie

- Rabat – stolica Maroka z licznymi cennymi zabytkami
- Asila –malownicza miejscowość na wybrzeżu oceanu, z portugalskimi mirami obronnymi i bielonymi domami
- Casablanca – miasto słynące z niezwykłego meczetu Hassana II i wspaniałej architektury kolonialnej
- Mulaj Busselham – spokojne nadbrzeżne miasteczko ze wspaniałą plażą i ptasią oazą na pobliskiej lagunie Merdja Lerga
- Sale – historyczne miasto ze wspaniałą merynidzką medresą.

Wybrzeże południowoatlantyckie

- As-Sawira – miasto, w którym zachowały się portugalskie fortyfikacje
- Tiut, Tata, Afella-Ighir oraz inne oazy – bujne gaje palmowe dające ochłodę przed słońcem
- Tafroute – babouches (skórzane pantofle) i osady berberyjskie
- Sidi Ifni – dawne hiszpańskie miasto z pięknymi widokami na morze
- Sahara Zachodnia – na końcu drogi czeka przestrzeń i gościnność

Wybrzeże śródziemnomorskie i góry Rif

- Szefszawan – jedno z najładniejszych miast Maroka, z niebieskimi domami na tle groźnych gór
- Tanger – można tu poczuć klimat dawnej „strefy międzynarodowej”
- Przylądek Malabata – malownicza rasa na wschód od Tangeru wzdłuż stromych wybrzeży klifowych, odizolowanych plaż i maleńkich wiosek
- Góry Rif – dzika i piękna sceneria

- Tetuan – niezwykła medyna i hiszpańsko-mauretański styl.

Atlas Średni i wschód.

- Spacer po Fes el-Bali w Fezie – podróż do czasów średniowiecza
- Volubilis – najlepiej zachowane ruiny rzymskie w Maroku
- Makaki – bezkrwawe łowy w lasach cedrowych prowincji Azru
- Meknes – najbardziej królewskie z marokańskich miast

Środkowa część Maroka

- Marokański mikrokosmos – zatłoczony plac Dzema el-Fna w Marrakeszu
- Cascades d'Ouzoud – kaskady spadające z wysokości 100 m
- Ait Benhaddu – ksary (ufortyfikowane twierdze) w obrębie ogromnej kazby
- Wąwóz Todra – budzące zachwyt 300-metrowe klify
- Dara i Dades – ekscytująca przejażdżka malowniczymi dolinami

Sahara

- Merzuga – niezwyklej pejzaż saharyjskich wydm, wielbłądy i serdeczni Tuaregowie

b. Transport.^{12,13}

Do Maroka dolecieć można jedną z 48 zagranicznych linii lotniczych, niemal z całego świata. Po kraju podróżować można też 4 liniami lokalnymi, które obsługują większość marokańskich lotnisk. Royal Air Maroc, Regional Air Lines i Jet4You mają ustalone cywilne rozkłady lotów, natomiast najmniejsza Casa Air Service lata tylko na liniach czarterowych.

Kolej porusza się po blisko 2000 km torów i zatrzymuje na ponad 100 stacjach.

Główne drogi utwardzone są w dobrym stanie, niewielka ilość samochodów, praktyczny brak znanych z Europy TIRów oraz solidna konstrukcja dróg sprawiają, że po Maroku jeździ się przyjemnie i szybko. Przestrzegania ograniczeń prędkości Policja konsekwentnie egzekwuje. W terenie zabudowanym obowiązuje limit prędkości 50 km/h poza terenem zabudowanym 90 km/h, na krótkim odcinku płatnej autostrady (Casablanca – Marakesz)

¹² <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/print/mo.html>

¹³ http://iguide.travel/Morocco/Getting_There/By_plane

110 km/h (jeśli znaki nie wskazują inaczej). Oprócz własnego pojazdu, samolotu czy pociągu w podróż po kraju wybrać się możemy jednym z licznych autobusów kursujących dość punktualnie pomiędzy największymi miastami lub taksówką. Funkcjonują tu tzw. petit taxi i grand taxi. Te pierwsze to samochodziki małolitrażowe – dobre na krótkie dystanse po mieście., mogące zabrać do 3 osób, te drugie natomiast to zwykle duże mercedesy („beczki” i nowsze) zabierające na pokład do 6 osób jeżdżące pomiędzy miastami. Grand taxi odjeżdżają gdy są pełne – można wynająć całą taksówkę, lecz trzeba uzgodnić cenę.

Lotniska: 60 (2008)

- Lotniska z utwardzoną nawierzchnią: 31.
- Lotniska bez utwardzonej powierzchni: 29.

Koleje: 1907 km (1003 km zelektryfikowanych) (2006)

Drogi: 57 625 km (2006)

- Utwardzone: 35 664 km.
- Nieutwardzone: 21 961 km.

Główne Porty i Lotniska: Agadir, Casablanca, Mohammedia, Safi

c. Baza noclegowa.¹⁴

Maroko w 2005 roku dysponowało 97 000 miejsc noclegowych, co przy planach przyjęcia w 2010 roku 10 mln turystów jest stanowczo za małą liczbą.

Wg planu rozwoju bazy noclegowej, będącego częścią projektu „Vision 2010” – ramowego porozumienia sektora publicznego z prywatnym w latach 2001 – 2010 należałoby zwiększyć liczbę miejsc noclegowych o 160 000 miejsc by móc przyjąć 10 mln turystów w 2010 roku. Realizacja planu pozostawia wiele do życzenia. Nawet dodatkowy projekt – tzw. Plan Azur zakładający wyznaczenie 6 lokalizacji pod budowę dużych ośrodków turystyczno hotelowych nie pomógł w realizacji założeń „Vision 2010.” W latach 2001 – 2005 liczb miejsc noclegowych zwiększyła się o 27 000 zamiast zakładanych 80 000. Jest to spowodowane m.in. brakiem inwestorów krajowych, którzy byli by w stanie zainwestować odpowiednie kwoty w rozwój rynku hotelarskiego i nie Doś wysoki poziom zaufania do inwestorów zagranicznych.

¹⁴ Opracowanie własne na podstawie: Raport: „Maroko, postępy w rozwoju turystyki”, Wydział Ekonomiczno-Handlowy Ambasady RP w Rabacie (kwiecień 2006)

d. Aktywny Wypoczynek.¹⁵

Maroko to raj dla spragnionych atrakcji turystów. Każde z marokańskich miast dostarcza odwiedzającym wielu ulicznych rozrywek począwszy od występów zaklinaczy węży, tancerzy, aktorów, a skończywszy na nieustających rozmowach z gadatliwymi marokańskimi sprzedawcami.

Nocne życie toczy się zarówno w wysokiej klasy hotelach w wielkich miastach, jak i w małych wioseczkach, gdzie zawsze znajdzie się miejsce przy kominku i kilku spragnionych zabawy tubylców z najróżniejszymi instrumentami muzycznymi.

Prawie w każdym miesiącu odbywa się festiwal, poświęcony miejscowym świętym lub udanym zbiorom. Bez przerwy zaś trwa największa impreza uliczna na świecie – spektakl na placu Jemaa el-Fna w Marrakeszu.

W ośrodkach turystycznych organizuje się duże festiwale zwane ‘fantasia’, nawiązujące do berberyjskich szarż kawalerskich połączonych z tańcami i jedzeniem.

Maroko jest krajem godnym polecenia również dla turystów oczekujących aktywnego wypoczynku. Bardzo popularne są wycieczki szlakami górskimi oraz kilkudniowe lub kilkugodzinne przejażdżki na wielbłądach po obrzeżach Sahary.

Dużym powodzeniem wśród turystów cieszą się także wycieczki samochodami terenowymi, zastępującymi wielbłądy w poruszaniu się po pustyni. Można je wynająć praktycznie wszędzie w południowym Maroku. Jest to najlepszy sposób, by zobaczyć miejsca niedostępne zwykłym samochodem, a wspólne mieszkanie i jedzenie z tubylcami jest okazją do poznania ich życia. Jazda rowerami górskimi stała się również popularną formą aktywnego wypoczynku w górach Atlasu Średniego i Wysokiego. W Maroku można także odbywać przejażdżki konne od podnóży Atlasu Wysokiego aż po równiny Meknesu. Maroko wbrew pozorom może być również doskonałym miejscem wypoczynku dla miłośników białego szaleństwa. W Oukaïmeden, 75 km na południe od Marrakeszu, znajduje się główny ośrodek narciarski, czynny od grudnia do kwietnia. Znajduje się tam jeden z najwyższych na świecie położonych wyciągów (ponad 3000 m n.p.m.). Miejscowość oferuje turystom - narciarzom siedem tras zjazdowych, zakwaterowanie w hotelach i wypożyczanie nart. Maroko, gdzie dobra pogoda dopisuje właściwie przez cały rok, to raj również dla tenisistów. Agadir ze 130 kortami jest tu stolicą tenisa.

Maroko ze swym 3530-kilometrowym wybrzeżem oferuje wspaniałe warunki do

¹⁵ Opracowanie własne.

uprawiania sportów wodnych. Agadir jest także ośrodkiem sportów wodnych, oferującym narty wodne, skutery, rowery wodne, sprzęt do nurkowania, a nawet paralotnie. W głębi kraju, rzekami Atlasu Wysokiego, można organizować spływy kajakami i tratwami.

e. Kuchnia.¹⁶

Kuchnia marokańska z licznymi wpływami afrykańskimi, arabskimi i francuskimi jest uważana za jedną z najsmaczniejszych na świecie. Aby poznać smak tej kuchni, z którą rywalizować może jedynie kuchnia turecka, trzeba poszukać małych, miejscowych, tradycyjnych restauracji.

W niektórych najdroższych restauracjach tradycyjne marokańskie potrawy są serwowane w stylu zachodnim. Natomiast na ulicach z prowizorycznych grillów serwuje się miękką baraninę, ryby, świeże sałatki, gęstą zupę soczewicową harira oraz bochenki rodzimego chleba.

Marokańska kuchnia jest znana przede wszystkim z prostych przepisów na pyszne dania mięsne, ciasta i przystawki z egzotycznych owoców.

Tradycyjny marokański posiłek zwykle rozpoczyna się harirą – gęstą mięsno-jarzynową zupą z przyprawami. Spożywa się ją w ramadanie, na zakończenie postu.

Następnie można zjeść mechoui – najbardziej fascynujące z marokańskich dań – całe jagnię pieczone w glinianym piecu. Kawałki mięsa oddziela się (zawsze prawą ręką) i zjada z okrągłym chlebem chobza. Jeśli gospodarze chcą gościa szczególnie uhonorować, podają pastillę, delikatne ciasto nadziewane gołębim mięsem i migdałami, polane lukrem.

Głównym daniem jest zwykle tajine lub kuskus – marokańskie dania narodowe. Tajine jest daniem mięsnym lub gulaszem rybnym, z dodatkiem oliwek i jarzyn. Kuskus to tradycyjny posiłek domowy – góry pszennej kaszy z duszonymi warzywami i baraniną. Na południu kuskus jest przyrządzany z cebulą i rodzynkami; mięso i warzywa są tu rzadkimi składnikami.

Na zakończenie uczyty podaje się deser; najbardziej znanym są ciasteczka cornes de gazelles „różki gazeli” – małe rogaliki nadziewane migdałami i miodem. Popija się je miętową herbatą. Jeśli chodzi o najpopularniejsze napoje, to miętowa herbata jest w

¹⁶ Opracowanie własne.

Maroku płynem życia. Zwana jest też „Berber Whisky” a miejscowi, muzułmanie nie pijący alkoholu zwykli wołać: „Berber Whisky makes You frisky, but no risky!”

Można zostać nią poczęstowanym dosłownie w każdym miejscu w Maroku. Szklanka miętowej herbaty jest wyznaniem przyjaźni, nigdy nie należy odmawiać jej wypicia.

Używa. Miętę zawsze słodzi się dużą ilością cukru. Miętowa herbata ma także symboliczne znaczenie – zieleń herbaty to kolor proroka, przynosi zatem dużo szczęścia. Zieleń symbolizuje też płodność – najbardziej cenione w Maroku błogosławieństwo. Duża zawartość cukru stanowi oznakę przyjaźni i życzeń dobrego zdrowia.

Każdą z wymienionych potraw najlepiej zjeść tam, gdzie jadają miejscowi. W dużych restauracjach i hotelach kuchnia jest mocno zeuropeizowana.

ROZDZIAŁ II

Rynek recepcji turystycznej Maroka

1. Aktywność Turystyczna Świata.¹⁷

W roku 2007 liczba przyjazdów turystycznych na świecie osiągnęła rekordową liczbę 898 milionów, (wzrost o 52 miliony w stosunku do 2006), co oznacza przyrost roczny w wysokości 6%.

Największy wzrost ilości turystów zanotowała Europa – 19 milionów, przyjmując 53,5% ogółu turystów. Dalsze miejsca zajmują Azja i Pacyfik (20,6%), Obie Ameryki (15,8%), Afryka (4,9%) i Bliski Wschód (5,2%).

Tabela 1. Ruch turystyczny na świecie (2007)

International Tourist Arrivals by (Sub)region						
	Full year			Share		Change
	2000	2006	2007*	2007*	06/05	07*/06
			(million)	(%)		(%)
World	682	846	898	100	5.4	6.1
<i>Europe</i>	391.0	460.8	480.1	53.5	5.0	4.2
Northern Europe	42.6	54.9	56.0	6.2	7.6	2.0
Western Europe	139.7	149.8	155.0	17.3	5.0	3.5
Central/Eastern Europe	69.4	91.3	92.8	10.3	4.0	1.7
Southern/Mediter. Eu.	139.3	164.8	176.3	19.6	4.7	7.0
<i>Asia and the Pacific</i>	110.6	167.8	184.9	20.6	8.0	10.2
North-East Asia	58.3	94.3	104.2	11.6	7.8	10.5
South-East Asia	36.9	54.0	60.4	6.7	9.5	11.8
Oceania	9.2	10.5	10.7	1.2	0.4	1.4
South Asia	6.1	9.0	9.7	1.1	11.9	7.8
<i>Americas</i>	128.2	135.7	142.1	15.8	1.9	4.7
North America	91.5	90.7	95.0	10.6	0.9	4.7
Caribbean	17.1	19.4	19.3	2.1	3.4	-0.9
Central America	4.3	6.9	7.7	0.9	10.4	11.1
South America	15.3	18.7	20.2	2.2	2.4	8.1
<i>Africa</i>	27.9	40.9	44.2	4.9	9.9	7.9
North Africa	10.2	15.1	16.4	1.8	8.4	8.5
Subsaharan Africa	17.7	25.9	27.8	3.1	10.8	7.5
<i>Middle East</i>	24.4	41.0	46.4	5.2	7.8	13.4

2. Północna Afryka na tle rynku recepcji turystycznej całego kontynentu.¹⁸

Cała Afryka przyjęła w 2007 roku 4,9% z 898 milionów turystów, co stanowi 44,2 mln turystów. W tym region Afryki północnej 16,4mln (37% afrykańskiego ruchu turystycznego).

^{17,17} http://www.unwto.org/facts/eng/pdf/barometer/UNWTO_Barom08_1_en.pdf

3. Maroko na tle regionu Afryki Północnej.¹⁹

Przyjazdy do Maroka ogółem i wg kraju pochodzenia turysty w 2007 roku

Tabela 2. Przyjazdy do Maroka w 2001, 2006 i 2007 roku. (wg. krajów)

Pays de résidence	Arrivés de touristes aux frontières (en milliers)			
	jan-déc 2001	jan-déc 2006	jan-déc 2007	Variation (%)
France	1 638	2 613	2 855	9
Espagne	861	1 392	1 590	14
Allemagne Niemcy	278	259	296	14
Royaume-Uni GB	182	325	419	29
Italie	257	330	370	12
Belgique	253	388	431	11
Hollande	219	312	361	16
Etats Unis USA	112	115	131	14
Pays arabe k. arabskie	177	249	278	12
Autres inny	402	576	678	18
Total	4 380	6 558	7 408	13
Dont MRE Marokańczycy	2 130	2 986	3 377	13
TES mieszkający za	2 250	3 572	4 031	13
granicą (MRE)				

Jak możemy zauważyć liczba turystów przyjeżdżających do Maroka rośnie. Na koniec 2007 roku odnotowano wzrost przyjazdów turystów o 13 % w stosunku do roku 2006. Największy wzrost liczby przyjazdów w 2007 roku zanotowano w przypadku mieszkańców Wielkiej Brytanii (29%), a najmniejszy w przypadku podróżnych z Francji (9%), których od lat przyjeżdża najwięcej (38,5%). Najmniej turystów przyjeżdża z USA (131 000 w 2007 roku), lecz dynamika wzrostu liczby przyjazdów z tego kierunku jest wyższa od średniej (14%)

Średni Wiek odwiedzającego Maroko to 39,84 lat. W 45% są absolwenci uczelni wyższych, w tym 13% z 2 fakultetami. 28% odwiedzających ma ukończoną szkołę średnią.

¹⁹ STATISTIQUES SUR LE TOURISME AU MAROC POUR LE MOIS DE DECEMBRE 2007
www.observatoiredutourisme.ma

Wg statystyk Observatoire Du Tourisme²⁰ prowadzonych co miesiąc obecnie, mimo kryzysu, turystyka w Maroku ma się dobrze. Co prawda dynamika wzrostu liczby przyjazdów spadła nieco, lecz dalej przyjmuje wartości dodatnie. Wg najnowszych danych w okresie styczeń – luty 2009 odwiedziło ten kraj 8% turystów więcej niż w analogicznym czasie w 2008 roku.

4. Najczęściej odwiedzane regiony Maroka.

Tabela 3. Noclegi udzielone w 2001, 2006 i 2007 roku (wg miast).

Ville	Nuitées dans les établissements d'hébergement classés			
	jan-déc 2001	jan-déc 2006	jan-déc 2007	Variation (%)
Marrakech	3 576 638	5 683 464	5 950 409	5
Agadir	3 960 337	4 925 667	4 923 419	0
Casablanca	1 002 554	1 217 830	1 331 848	9
Tanger	573 692	745 907	768 507	3
Fès	632 643	678 000	729 597	8
Rabat	552 463	598 285	629 870	5
Ouarzazate	540 232	550 200	533 380	-3
Tétouan	348 700	319 702	324 348	1
Meknès	192 348	224 748	236 035	5
Essaouira	144 939	205 621	204 702	0
Total	12 695 227	16 326 885	16 893 957	3

Najczęściej odwiedzanym miastem w Maroku jest Marakesz. W 2007 roku udzielono tam prawie 6 milionów noclegów co stanowi 35% wszystkich noclegów udzielonych w kraju w 2007 roku. Znaczenie Marakeszu dla turystyki rośnie nadal. Miasto to zanotowało 5% wzrost ilości udzielonych noclegów w roku 2007 w stosunku do roku 2006 – średnia dla miast marokańskich to 3%.

Porównywalną dynamiką rozwoju poszczycić się może Rabat (przy czym, jak to wynika z opracowania Ambasady Polskiej w Rabacie jest to najlepiej dofinansowane miasto w Maroku, jeśli chodzi o rozbudowę infrastruktury turystycznej²¹)

²⁰ STATISTIQUES SUR LE TOURISME AU MAROC POUR LE MOIS DE FEVRIER 2009.

²¹ Opracowanie własne na podstawie: Raport: „Maroko, postępy w rozwoju turystyki”, Wydział Ekonomiczno-Handlowy Ambasady RP w Rabacie (kwiecień 2006)

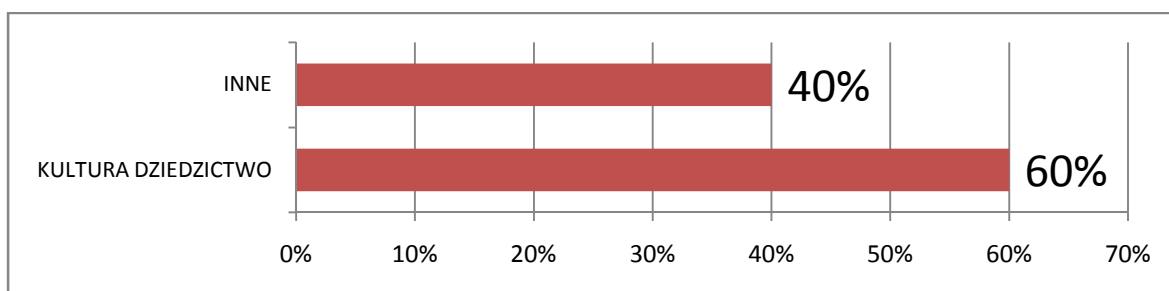
W 2007 roku spadek liczby przyjazdów zanotowało Quarzazate – powodem jest silna konkurencja Marakeszu, położonego 100km na zachód, a tym samym oferującego, ponad doskonałe zaplecze wypadowe w Góry Atlas, niezłe warunki do eksploracji wybrzeża.

Najlepiej turystyka rozwija się w Casablance (9% wzrostu) i Fezie (8%) jest to wynik zakończenia realizacji projektów rozwoju infrastruktury turystycznej skończonej 2 lata po inwestycjach zaimplementowanych w Marakeszu i Rabacie (które także spowodowały czasowy skok dynamiki rozwoju)

Na inwestycje czeka Essaouira, a Agadir, będąc dobrze rozwiniętym, lecz małym kurortem od kilku lat nie notuje znaczących wzrostów (ale i spadków) liczby korzystających tam z noclegu (może to też innego charakteru odwiedzin – zarówno w Agadirze jak i Essaouira kwitnie turystyka wypoczynkowo pobytowa.)

5. Cele podróży do Maroka.

Jak podaje marokańskie Ministerstwo Ekonomii Finansów i Turystyki (Ministère de l'Economie, des Finances, de la Privatisation et du Tourisme) 60% odwiedzających kraj to ludzie zainteresowani jego kulturą i dziedzictwem. W latach protektoratu Francji do Maroko jeździło się w interesach – powstały centra miast na kształt europejski, z biurowcami i nowoczesną architekturą. Obecnie większość turystów do takich miejsc nie wjeżdża, rozkoszując się tym co do zaoferowania ma marokańska prowincja.

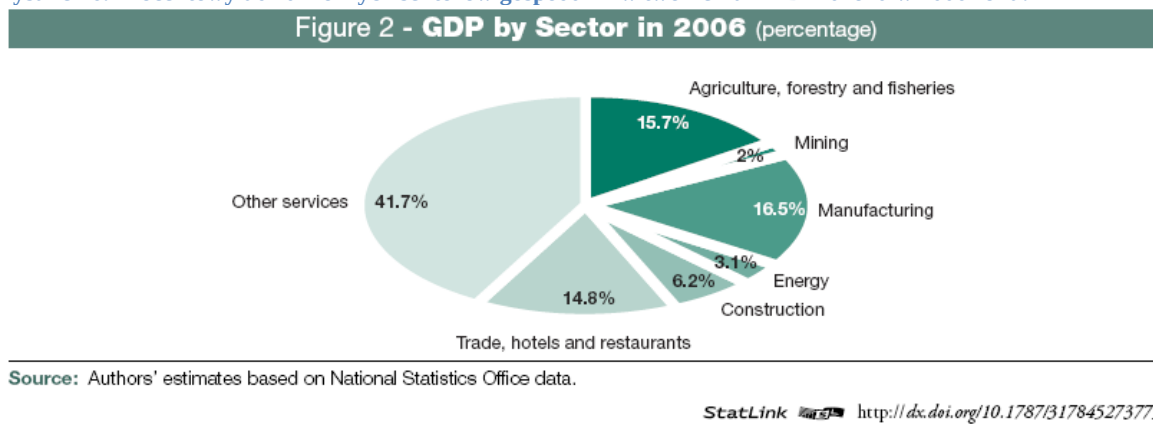
Rysunek 5. Cele podróży do Maroka w 2006 roku.²²

²² Opracowanie własne na podstawie: Raport: „Maroko, postępy w rozwoju turystyki”, Wydział Ekonomiczno-Handlowy Ambasady RP w Rabacie (kwiecień 2006)

6. Dochody Maroka z turystyki przyjazdowej.

Wedle danych OECD Maroko zarobiło na Turystyce ok. 52 miliardów MAD w 2007 roku. (ok. 13 miliardów EUR).²³ Zanotowano wzrost zarobków na poziomie 13% w stosunku do roku 2006.

Rysunek 6. Procentowy udział różnych sektorów gospodarki w tworzeniu PKB Maroka w 2006 roku.

Turystyka (ujęta na wykresie w kategorii 'Other Services') przyczyniła się do wypracowania ponad 40% PKB Maroka w 2006 roku.

Hotelarstwo, przedstawione na wykresie wraz z handlem i transportem, uczestniczyło w tworzeniu prawie 15% PKB. Turystyka w Maroko będzie się prężnie rozwijała, pod warunkiem stałego dopływu kapitału zagranicznego, ponieważ krajowi inwestorzy nie dysponują odpowiednią ilością środków.

Statystyczny Brytyjczyk wydaje w Maroko, podczas swojego pobytu 935 dolarów amerykańskich. Jest to dość znaczna kwota w porównaniu do pieniędzy zostawianych w krajach, stanowiących bezpośrednią konkurencję dla rynku marokańskiego – Egipt 838 dolarów, Tunezja 804 dolary.²⁴ Jest to spowodowane tym, że jadąc do Maroka zwiedza się dużo na własną rękę, co kosztuje, a będąc w Egipcie czy Tunezji cały program jest zwykle z góry zaplanowany i opłacony.

²³ <http://www.oecd.org/dataoecd/13/8/40578273.pdf>

²⁴ <http://www.casawaves.com/2009/01/14/enquete-sur-les-touristes-au-maroc/>

7. Kadry w turystyce w 2006 roku.²⁵

Pieniądze i inwestycje w infrastrukturę to nie wszystko. Potrzebne są kadry ludzi obsługujących infrastrukturę. Marokańskie społeczeństwo stawia, myśląc perspektywicznie, na szkolenie się z zakresu szeroko pojętej obsługi ruchu turystycznego, wiedząc, że to „żyła złota”. Sektor hotelarski nie pozostaje w tyle w tym względzie.

W 2006 roku spośród 186 601 absolwentów wyższych uczelni blisko 8900 ukończyło kierunki turystyczne i hotelarskie.

Tabela 4. Absolwenci szkół wyższych wg branży w 2006 roku.

Table 4 - Trainees by Economic Sector			
Sector	Total	Women	Percentage of women
Health	5 383	4 343	81
Textiles, clothing	14 048	10 013	71
Handicrafts	12 479	8 432	68
Administration, management	62 827	36 272	58
Hotels and tourism	8 843	3 778	43
Others	8 442	3 499	41
Service trades	31 940	12 227	38
Agriculture	3 064	656	21
Construction	12 975	1 537	12
Metallurgical and electronic industries	26 600	1 252	5
Total	186 601	82 009	44

Source: State Secretariat for Vocational Training, 2005/06.

StatLink <http://dx.doi.org/10.1787/323427453114>

²⁵ <http://www.oecd.org/dataoecd/13/8/40578273.pdf>

ROZDZIAŁ III

Turystyka wyjazdowa mieszkańców Maroka.

8. Turystyka Krajowa mieszkańców Maroka.²⁶

Spośród 16,8 mln udzielonych w 2007 roku noclegów z niemal 3,2 mln skorzystali mieszkańcy Maroka. Liczba ta stanowi 18,88% wszystkich noclegów jakich udzielono w kraju w 2007 roku. Turystyka krajowa to w Maroku ogromny rynek, z czego zdają sobie doskonale sprawę hotelarze i organizatorzy turystyki. Sami Marokańczycy zajmują drugie miejsce, daleko za francuzami, w statystykach, wyprzedzając zarazem mieszkańców Wielkiej Brytanii o niemal 2 mln wykorzystanych noclegów.

Tabela 5. Noclegi udzielone w Maroku w 2001, 2006 i 2007 roku.

Marché	Nuitées dans les établissements d'hébergement classés			
	jan-déc 2001	jan-déc 2006	jan-déc 2007	Variation (%)
Non-résidents	10 293 123	13 345 867	13 703 350	3
France	4 436 713	6 405 761	6 419 852	0
Royaume-Uni	606 881	1 202 223	1 367 142	14
Allemagne	1 563 578	985 685	988 961	0
Espagne	468 163	816 842	766 576	-6
Belgique	435 533	688 878	667 906	-3
Italie	663 287	633 102	604 219	-5
Pays Arabes	383 669	499 829	522 591	5
Scandinavie	371 698	228 085	241 721	6
Résidents	2 402 104	2 981 018	3 190 607	7
Total	12 695 227	16 326 885	16 893 957	3

Warto zwrócić uwagę na to, że średnia wzrostu wartości tego wskaźnika z roku 2007 w stosunku do roku 2006 to 3%, a marokańczycy (turyści wewnątrz krajowi) wypracowali wzrost na poziomie 7% w analogicznym okresie czasu. Fakt ten świadczy o bardziej dynamicznym rozwoju turystyki wewnątrz krajowej niż przyjazdowej w Maroku. Dodatkowo warto zauważyć, że nie każdy marokańczyk korzysta z bazy hotelowej

²⁶ STATISTIQUES SUR LE TOURISME AU MAROC POUR LE MOIS DE DECEMBRE 2007
www.observatoiredu tourisme.ma

podróżując po własnym kraju. Ma do dyspozycji dodatkowo noclegi u ewentualnej rodziny, czy znajomych.

Nie istnieją statystyki, które zestawiałyby najchętniej odwiedzane przez marokańczyków miejsca w ich kraju. Z obserwacji własnej, z rozmów z mieszkańcami i podróżnymi, autor może stwierdzić, że popularne są wycieczki nad kaskady Ouzud (szczególnie dla mieszkańców Marakeszu i okolic) jako miejsce na weekendowy wyjazd z rodziną. Marakesz również jest chętnie odwiedzany. Stanowi on, z kolei, cel podróży dla mieszkańców okolic Agadiru i Essaouira. Fez jest odwiedzany głównie przez mieszkańców wybrzeża śródziemnomorskiego.

9. Turystyka zagraniczna mieszkańców Maroka.

Brak jest ogólnodostępnych statystyk na temat wyjazdów zagranicznych mieszkańców Maroka. Raporty zawierające te informacje są płatne.

Placówki konsularne i ambasada nie odpisują na prośby dotyczące udostępnienia w/w danych statystycznych.

Strona internetowa odpowiednika polskiego GUS w Maroko (<http://www.statistic.gov.ma>) nie funkcjonuje. Sam urząd ma nieczynny adres poczty elektronicznej.

ROZDZIAŁ IV

Znaczenie rynku turystycznego Maroka dla Polski

10. Przyjazdy Marokańczyków do Polski w 2007 roku

Przyjazdy do Polski z wybranych krajów (tys).

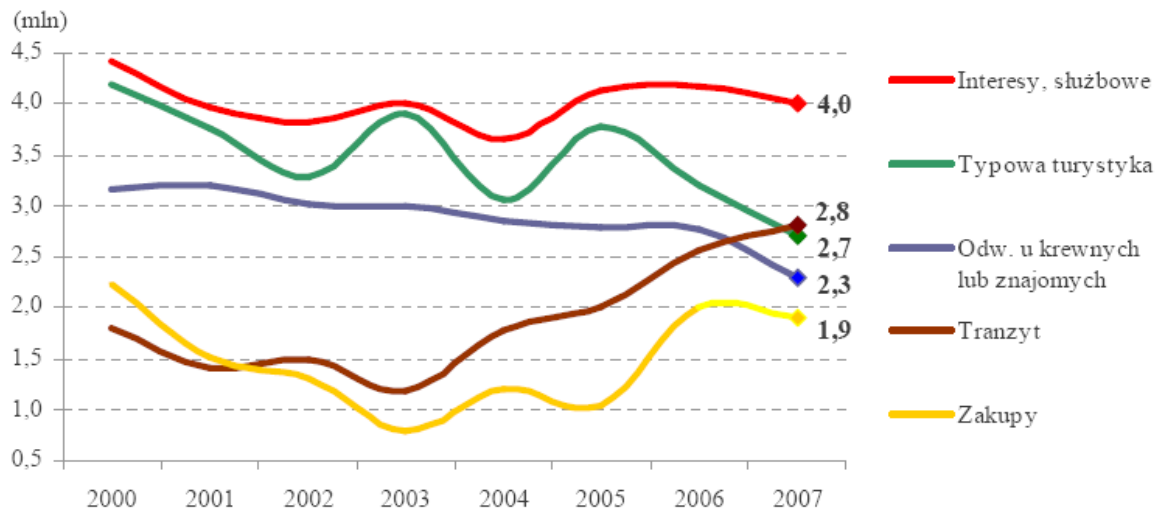
kraj	razem 1999	razem 2000	razem 2001	razem 2002	razem 2003	razem 2004	razem 2005	razem 2006	razem 2007
Maroko	0.7	1.0	1.0	0.8	0.8	1.0	1.3	1.5	1.5

Źródło: GUS; opracowanie: Instytut Turystyki.

Uwaga: sumy roczne są zaokrągleniem rzeczywistej sumy, a nie są sumą zaokrągleń.

W 2007 roku do Polski przyjechało 1500 marokańczyków, co przy liczbie 66,2 mln przyjazdów ogółem stanowi 0,0023%.²⁷

11. Przyjazdy do Polski wg podstawowych celów pobytu.²⁸

Źródło: badania Instytutu Turystyki w latach 2000-2007.

Rysunek 7. przyjazdy turystów do Polski wg deklarowanego celu w 2007 roku.

Przyjazdy w interesach oraz w celach typowo turystycznych wiodą w statystykach głównych deklarowanych celów podróży do naszego kraju w 2007 roku.

Marokańczycy (których w 2007 roku odwiedziło nas 1500) należą głównie do dwóch najliczniej reprezentowanych grup odwiedzających nasz kraj. Przyjeżdżają do Polski w interesach lub w celach typowo turystycznych.

²⁷ <http://www.intur.com.pl/bazygranicek2.phpc=maroko> (odczyt: 02.05.2009)

²⁸ <http://www.intur.com.pl/instytut.php> (odczyt: 03.05.2009)

Polska nie stanowi dla Marokańczyków centrum tranzytowego, a zakupy w naszym kraju, jako główny cel podróży, nie są opłacalne.

12. Organizacja podróży do Polski.²⁹

W 2007 roku aż 76% turystów przyjechało do Polski samodzielnie organizując podróż.

Znacznie mniej (14%) zaplanowało swoją podróż w oparciu o rezerwację, a pozostałą część (9%) korzystała z zakupu części pakietu usług.

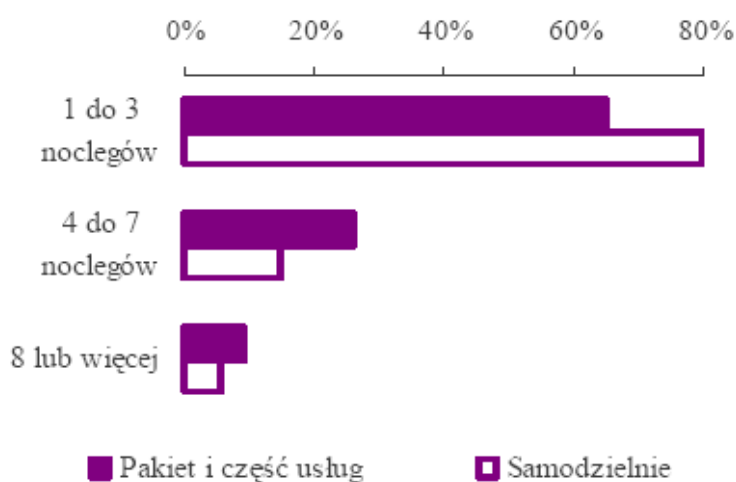
	Ogółem
Zakup pakietu	6
Zakup części usług	3
Tylko rezerwacja	14
Przyjazd samodzielnie zorganizowany	76
Brak danych	1

Źródło: Badania Instytutu Turystyki w 2007 roku.

Rysunek 8. Organizacja podróży do Polski w 2007 roku.

²⁹ <http://www.intur.com.pl/instytut.php> (odczyt 02.05.2009)

13. Długość pobytu w Polsce.³⁰

Źródło: Badania Instytutu Turystyki w 2007 roku.

Rysunek 9. długość pobytu w Polsce a organizacja wyjazdu w 2007 roku.

80% turystów podróżujących samodzielnie (bez korzystania z usług biur podróży) odwiedziło Polskę na 1 – 3 nocy. W przypadku turystów korzystających z usług organizatorów odsetek ten liczy 65%.

W przypadku pobytów 4 – 7 nocy sytuacja jest odwrotna; więcej (25%) turystów korzysta z pakietu bądź części usług, a tylko 15% organizuje swój wyjazd samodzielnie.

Rozważając podróże trwające 8 nocy i więcej sytuacja jest podobna – 10% korzysta z usług biur, 5% nie.

³⁰ <http://www.intur.com.pl/instytut.php> (odczyt.02.05.2009)

BIBLIOGRAFIA

Publikacje:

- Statystyka „Turystyka w Maroko” za miesiąc grudzień 2007 -
STATISTIQUES SUR LE TOURISME AU MAROC POUR LE MOIS DE
DECEMBRE 2007
- Statystyka „Turystyka w Maroko” za miesiąc luty 2009 -
STATISTIQUES SUR LE TOURISME AU MAROC POUR LE MOIS DE
FEVRIER 2009.
- Opracowanie własne na podstawie: Raport: „Maroko, postępy w rozwoju turystyki”
Wydział Ekonomiczno-Handlowy Ambasady RP w Rabacie (kwiecień 2006)

Strony internetowe:

- <http://www.pl.wikipedia.org>
- <http://www.cia.gov>
- <http://www.unwto.org>
- <http://www.intur.com.pl>
- <http://przewodnik.onet.pl>
- <http://www.morocco-trekking.com>
- <http://www.oecd.org/>

SPIS RYSUNKÓW

Rysunek 1. Maroko - mapa.....	5
Rysunek 2. Podział Administracyjny Maroka.....	6
Rysunek 3. Klimatogram - Rabat.	7
Rysunek 4. Regiony Turystyczne Maroka	18
Rysunek 5. Cele podróży do Maroka w 2006 roku.	28
Rysunek 6. Procentowy udział różnych sektorów gospodarki w tworzeniu PKB Maroka w 2006 roku.	29
Rysunek 7. przyjazdy turystów do Polski wg deklarowanego celu w 2007 roku.	33
Rysunek 8. Organizacja podróży do Polski w 2007 roku.....	34
Rysunek 9. długość pobytu w Polsce a organizacja wyjazdu w 2007 roku.	35

SPIS TABEL

Tabela 1. Ruch turystyczny na świecie (2007).....	25
Tabela 2. Przyjazdy do Maroka w 2001, 2006 i 2007 roku. (wg. krajów).....	26
Tabela 3. Noclegi udzielone w 2001, 2006 i 2007 roku (wg miast).....	27
Tabela 4. Absolwenci szkół wyższych wg branży w 2006 roku.	30
Tabela 5. Noclegi udzielone w Maroko w 2001, 2006 i 2007 roku.	31

INFORMACJA:

Wyrażam zgodę na opublikowanie wykonanego przeze mnie projektu na stronie AWF Kraków. Oświadczam, że został on wykonany zgodnie z obowiązującymi zasadami i nie narusza niczyich praw autorskich.